

Maria FILIPIAK

PRAWA CZŁOWIEKA
Bibliografia wypowiedzi Jana Pawła II z lat 1978-1999

Wykaz skrótów

IGP – *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* [Città del Vaticano]

I (1978), ss. 477	X (1987) t. 3, ss. 1812
II (1979) [t. 1], ss. 1729	XI (1988) t. 1, ss. 1073
II (1979) t. 2, ss. 1574	XI (1988) t. 2, ss. 2625
III (1980) t. 1, ss. 1983	XI (1988) t. 3, ss. 1405
III (1980) t. 2, ss. 1869	XI (1988) t. 4, ss. 2317
IV (1981) t. 1, ss. 1292	XII (1989) t. 1, ss. 1945
IV (1981) t. 2, ss. 1313	XII (1989) t. 2, ss. 1783
V (1982) t. 1, ss. 1376	XIII (1990) t. 1, ss. 1885
V (1982) t. 2, ss. 2497	XIII (1990) t. 2, ss. 1888
V (1982) t. 3, ss. 1751	XIV (1991) t. 1, ss. 1983
VI (1983) t. 1, ss. 1730	XIV (1991) t. 2, ss. 1619
VI (1983) t. 2, ss. 1496	XV (1992) t. 1, ss. 2147
VII (1984) t. 1, ss. 2016	XV (1992) t. 2, ss. 1119
VII (1984) t. 2, ss. 1708	XVI (1993) t. 1, ss. 1855
VIII (1985) t. 1, ss. 2081	XVI (1993) t. 2, ss. 1725
VIII (1985) t. 2, ss. 1683	XVII (1994) t. 1, ss. 1367
IX (1986) t. 1, ss. 2204	XVII (1994) t. 2, ss. 1281
IX (1986) t. 2, ss. 2242	XVIII (1995) t. 1, ss. 2054
X (1987) t. 1, ss. 1482	XVIII (1995) t. 1, ss. 2054
X (1987) t. 2, ss. 2582	XVIII (1995) t. 1, ss. 2054
	XIX (1996) t. 1, ss. 1798

NP I – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, I (1978), Poznań – Warszawa 1987, ss. 220.

NP II, 1 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, II (1979) t. 1, Poznań 1990, ss. 793.

NP II, 2 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, II (1979) t. 2, Poznań 1992, ss. 753.

NP III, 1 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 1, Poznań-Warszawa 1985, ss. 875.

NP III, 2 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 2, Poznań-Warszawa 1986, ss. 924.

NP IV, 1 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, IV (1981) t. 1, Poznań 1989, ss. 611.

NP IV, 2 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, IV (1981) t. 2, Poznań 1989, ss. 572.

NP V, 1 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, V (1982) t. 1, Poznań 1993, ss. 877.

NP V, 2 – J a n P a w e ł II, *Nauczanie papieskie*, V (1982) t. 2, Poznań 1996, ss. 1004.

ORpol. – „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1(1980) –

1978

1. *Bez sprawiedliwości nie ma miłości* (Audiencja generalna, 8 XI), NP I, s. 48-50; toż: *Senza giustizia non c'è amore*, IGP I, s. 108-111.

2. *Rozwój w wolności* (Przemówienie do Papieskiej Komisji „Sprawiedliwość i Pokój”, 11 XI), NP I, s. 59-62; toż: *Sviluppo nella libertà*, IGP I, s. 132-135.

3. *Wolność religijna podstawą praw ludzkich* (Orędzie do Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, 2 XII), NP I, s. 116-119; toż: *Nella libertà religiosa il fondamento dei diritti umani*, IGP I, s. 252-257.

4. *Prawo do pracy i do sprawiedliwości społecznej* (Przemówienie do grupy robotników chrześcijańskich, 9 XII), NP I, s. 145-147; toż: *Il diritto al lavoro e alla giustizia sociale*, IGP I, s. 319-321.

5. *Solidarność z cierpiącymi z powodu odmowy praw ludzkich* (Homilia wygłoszona podczas Pasterki, 24 XII), NP I, s. 192-194; toż: *Solidarietà a chi soffre per la negazione dei diritti umani*, IGP I, s. 415-418.

6. *Wolność sumienia i obrona życia* (Przemówienie do włoskich lekarzy katolickich, 28 XII), NP I, s. 202-206; toż: *Libertà di coscienza e difesa della vita*, IGP I, s. 435-440.

1979

7. *Miłość i szacunek dla rodzącego się życia* (Audiencja generalna, 3 I), NP II, 1, s. 4-6; toż: *Amore e rispetto per la vita nascente*, IGP II, 1, s. 9-12.

8. *Chronić dzieciństwo dla dobra społeczeństwa* (Przemówienie do dziennikarzy europejskich, 13 I), NP II, 1, s. 26-28; toż: *Proteggere l'infanzia per il bene della Società*, IGP II, 1, s. 59-64.

9. *Szanować prawa człowieka* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego akredytowanego w Meksyku, 26 I), NP II, 1, s. 67-69; toż: *Rispettare i diritti dell'uomo*, IGP II, 1, s. 154-158.

10. *Mieć odwagę proroków i ewangeliczną roztropność pasterzy* (Przemówienie inauguracyjne III Konferencję Generalną Episkopatu Ameryki Łacińskiej, Puebla de Los Angeles, 28 I), NP II, 1, s. 83-95; toż: *Audacia di Profeti e prudenza evangelica di Pastori*, IGP II, 1, s. 188-211.

11. *W imię sprawiedliwości i prawdziwej wolności* (Przemówienie do robotników, Guadalajara (Meksyk), 30 I), NP II, 1, s. 110-112; toż: *Essere testimoni ed artefici di giustizia e di vera libertà*, IGP II, 1, s. 274-278.

12. *Funkcja sędziowska Kościoła w służbie sprawiedliwości i miłości* (Przemówienie do członków Świętej Roty Rzymskiej, 17 II), NP II, 1, s. 163-166; toż: *La funzione giudiziaria della Chiesa al servizio dell'equità e della carità*, IGP II, 1, s. 408-414.

13. Encyklika [...] *Redemptor hominis* (15 III), NP II, 1, s. 231-267; toż: *Letterae encyclicae Redemptor hominis*, IGP II, 1, s. 550-660.

14. *Z Ewangelii wyptywa obowiązek obrony praw ludzkich* (Przemówienie do kierowników Międzynarodowego Instytutu Praw Człowieka, 22 III), NP II, 1, s. 284-285; toż: *Nasce dal Vangelo l'impegno per la difesa dei diritti umani*, IGP II, 1, s. 692-694.

15. *Europejska odpowiedzialność i solidarność* (Przemówienie do Prezydium Parlamentu Europejskiego, 5 IV), NP II, 1, s. 334-336; toż: *Responsabilità e solidarietà nel cammino dell'Europa*, IGP II, 1, s. 796-799.

16. *Godność kobiety i jej misji* (Przemówienie do członków Stowarzyszenia API-COLF, 29 IV), NP II, 1, s. 435-438; toż: *La dignità della donna e della sua missione*, IGP II, 1, s. 1018-1023.

17. *Prawo człowieka do pracy i do ziemi* (Przemówienie podczas pielgrzymki do Polski, Nowy Targ, 8 VI), NP II, 1, s. 686-688; toż: *Il diritto dell'uomo al lavoro e alla terra*, IGP II, 1, s. 1488-1491.

18. *Praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy* (Przemówienie do robotników, Pomezia (Włochy), 14 IX), NP II, 2, s. 147-149; toż: *Il lavoro è per l'uomo e non l'uomo per il lavoro*, IGP II, 2, s. 296-300.

19. *Poszanowanie prawa fundamentem pokoju* (Przemówienie do uczestników IX Światowej Konferencji Prawników, 24 IX), NP II, 2, s. 179-182; toż: *Il rispetto della legge, fondamento della pace*, IGP II, 2, s. 364-367.

20. *Godność osoby ludzkiej fundamentem sprawiedliwości i pokoju* (Przemówienie na XXXIV Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 2 X), NP II, 2, s. 258-269; toż: *La dignità della persona umana, fondamento di giustizia e di pace*, IGP II, 2, s. 522-540.

21. *Wspominając Deklarację niepodległości* (Homilia podczas Mszy świętej w Logan Circle, Filadelfia, 3 X), NP II, 2, s. 287-290; toż: *Nel ricordo della dichiarazione d'indipendenza*, IGP II, 2, s. 579-584.

22. *Wolność musi opierać się na prawdzie* (Przemówienie, Nowy Jork, 3 X), NP II, 2, s. 282-284; toż: *La libertà deve essere fondata sulla verità*, IGP II, 2, s. 569-572.

23. *Walka z głodem – to problem najważniejszy i najpilniejszy* (Przemówienie podczas XX sesji plenarnej FAO, 12 XI), NP II, 2, s. 539-544; toż: *Il problema più grave e più urgente è la lotta contro la fame*, IGP II, 2, s. 1133-1143.

24. *Potrzeba sprawiedliwości w środowiskach pracy* (Przemówienie do przedsiębiorców i kierowników chrześcijańskich, 24 XI), NP II, 2, s. 587-590; toż: *Esigenza di giustizia negli ambienti di lavoro*, IGP II, 2, s. 1228-1232.

25. *Poszanowanie osoby w relacjach między sferą publiczną i prywatną* (Przemówienie do prawników katolickich, 7 XII), NP II, 2, s. 641-643; toż: *Il rispetto della persona nei rapporti tra pubblico e privato*, IGP II, 2, s. 1335-1338.

26. *Chrystus jest źródłem i podstawą godności wszystkich ludzi* (Orędzie z okazji rocznicy Europejskiego Trybunału oraz Komisji Praw Człowieka, 27 XII), NP II, 2, s. 740-742; toż: *Cristo è sorgente e fondamento della dignità di tutti gli uomini*, IGP II, 2, s. 1531-1533.

1980

27. *Pokój, zgoda i solidarność dla Nikaragui* (Przemówienie do członków Rady Rządzącej Nikaragui, 3 III), NP III, 1, s. 212-213; toż: *Pace, concordia e solidarietà nel futuro del Nicaragua*, IGP III, 1, s. 508-510.

28. *Módlmy się o pokój, o wolność i sprawiedliwość* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”, 23 III), NP III, 1, s. 285-286; toż: *Preghiamo per la pace la libertà e la giustizia*, IGP III, 1, s. 688-691.

29. *Krzyż jest znakiem godności człowieka* (Przemówienie na zakończenie Drogi Krzyżowej, 4 IV), NP III, 1, s. 333-334; toż: *La croce segno della dignità dell'uomo*, IGP III, 1, s. 809-812.

30. *Ludzkość ma prawo do pokoju i bezpieczeństwa* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego w Zairze, 3 V), NP III, 1, s. 466-468; toż: *Gli uomini hanno diritto alla pace e alla sicurezza*, IGP III, 1, s. 1104-1108.

31. *Podstawowe prawa młodych krajów afrykańskich* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego w Nairobi, 6 V), NP III, 1, s. 509-514; toż: *La scelta fondamentale è pro o contro l'umanità*, IGP III, 1, s. 1188-1196.

32. *Głód sprawiedliwości nie może być źródłem nienawiści* (Homilia do robotników, Saint-Denis (Francja), 31 V), NP III, 1, s. 688-693; toż: *L'uomo esprime nel lavoro la sua vocazione all'amore e alla giustizia*, IGP III, 1, s. 1562-1572.

33. *Współpraca międzynarodowa powinna się opierać na poszanowaniu człowieka* (Przemówienie do uczestników konferencji w sprawie współpracy między Europą i Ameryką Łacińską, 20 VI), NP III, 1, s. 793-794; toż: *Le comuni qualità umane e sportive affratellano gli uomini*, IGP III, 1, s. 1785-1788.

34. *Międzynarodowa solidarność oraz reformy w działaniach na rzecz pokoju i sprawiedliwości* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego w Brazylii, 30 VI), NP III, 1, s. 869-870; toż: *Solidarietà internazionale e riforme per promuovere la pace e la giustizia*, IGP III, 1, s. 1953-1955.

35. *Nadzieja – kryterium zmian i rozwoju* (Orędzie [...] do uczestników Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 26 VIII), NP III, 2, s. 239-243; toż: *Una speranza costruttiva criterio della strategia dello sviluppo*, IGP III, 2, s. 438-445.

36. *Osoba, nie wiedza, jest miarą i kryterium wszelkiego działania ludzkiego* (Przemówienie do uczestników dwóch kongresów medycyny i chirurgii, 27 X), NP III, 2, s. 534-537; toż: *La persona, non la scienza, misura e criterio di ogni manifestazione umana*, IGP III, 2, s. 1005-1010.

37. *Głównym obowiązkiem jest uznać godność i prawa kobiety* (Przemówienie do uczestników V Międzynarodowego Kongresu do Spraw Rodziny, 8 XI), NP III, 2, s. 568-570; toż: *È un dovere capitale riconoscere la dignità e i diritti della donna*, IGP III, 2, s. 1083-1087.

38. *Europejska obrona praw człowieka* (Przemówienie do prawników i sędziów Europejskiego Trybunału, 10 XI), NP III, 2, s. 581-584; toż: *Attraverso la Commissione e la Corte la difesa europea dei diritti umani*, IGP III, 2, s. 1113-1119.

39. *Prawo narodów do własnego rozwoju i zachowania swej tożsamości* (Przemówienie do uczestników plenarnego zebrania Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, 14 XI), NP III, 2, s. 603-605; toż: *Salvaguardare il diritto dei popoli al proprio sviluppo e alla propria identità*, IGP III, 2, s. 1168-1173.

40. *Aby dziedzictwo wierzących bojowników sprawy społecznej nie zostało zmarnowane* (Przemówienie do robotników, Moguncja, 16 XI), NP III, 2, s. 636-641; toż: *Il significato del lavoro nella Redenzione*, IGP III, 2, s. 1238-1246.

41. *Chcesz służyć sprawie pokoju – szanuj wolność* (Orędzie na XIV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1981 r., 8 XII), NP III, 2, s. 811-817; toż: *Per servire la pace rispetta la libertà*, IGP III, 2, s. 1628-1639.

1981

42. *Stolica Apostolska wobec problemów ludzkości* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 12 I), NP IV, 1, s. 26-35; toż: *Solidarietà verso tutte le grandi iniziative che tendono a risolvere i problemi dell'umanità*, IGP IV, 1, s. 54-71.

43. *Nienaruszalność życia ludzkiego* (Przemówienie do uczestników I Kongresu do Spraw Rodziny z Krajów Afryki i Europy, 15 I), NP IV, 1, s. 39-42; toż: *Inviolabilità della vita umana nella santità della famiglia*, IGP IV, 1, s. 80-85.

44. *Godność istoty ludzkiej powołanej przez Chrystusa do świętości* (Homilia podczas Mszy świętej u św. Józefa al Trionfale, 18 I), NP IV, 1, s. 55-57; toż: *Dignità dell'essere umano chiamato da Cristo alla santità*, IGP IV, 1, s. 111-116.

45. *Budując pokój zapewnia się wolność* (Przemówienie do Kolegium Paktu Obronnego NATO, 2 II), NP IV, 1, s. 109-110; toż: *Per costruire la pace garantire la libertà*, IGP IV, 1, s. 218-219.

46. *Ziemia jest darem Boga ku pożytkowi wszystkich* (Przemówienie do właścicieli i pracowników plantacji trzciny cukrowej, 20 II), NP IV, 1, s. 207-211; toż: *Il bene comune esige una società giusta*, IGP IV, 1, s. 426-433.

47. *Służyć człowiekowi w całej jego ludzkiej i religijnej rzeczywistości* (Przemówienie do grupy francuskich parlamentarzystów, 3 III), NP IV, 1, s. 290-294; toż: *Servire l'uomo nell'integralità umana e religiosa*, IGP IV, 1, s. 598-605.

48. *Godność człowieka, godność pracy, godność rodziny* (Homilia podczas Mszy świętej na stadionie Liberati, 19 III), NP IV, 1, s. 345-348; toż: *Compattezza della famiglia e rispetto della vita*, IGP IV, 1, s. 714-721.

49. *Jeżeli prawo do życia zastąpimy prawem do odebrania życia* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”, 5 IV), NP IV, 1, s. 424-426; toż: *Fermiamo il processo di distruzione delle coscienze umane*, IGP IV, 1, s. 888-891.

50. *W najłabszym i najbardziej bezbronny człowieku najwyższa godność osoby* (Przemówienie w szpitalu na Wyspie Tybrzańskiej, 5 IV), NP IV, 1, s. 429-431; toż: *Nel più debole ed indifeso degli uomini la superiore dignità della persona*, IGP IV, 1, s. 899-901.

51. *90. rocznica encykliki „Rerum novarum”* (Przemówienie Jana Pawła II odczytane przez kardynała Sekretarza Stanu, 15 V), NP IV, 1, s. 573-579; toż: *La celebrazione dell'anniversario dell'Enciclica „Rerum novarum”*, IGP IV, 1, s. 1190-1202.

52. Encyklika [...] *Laborem exercens* o pracy ludzkiej (14 IX), NP IV, 2, s. 69-104; toż: *Lettera enciclica Laborem Exercens*, IGP IV, 2, s. 216-266.

53. *Rozwój rolnictwa – wymogi sprawiedliwości światowej* (Przemówienie do uczestników XXI Sesji Konferencji FAO, 13 XI), NP IV, 2, s. 270-272; toż: *Rispondiamo alla domanda di giustizia postaci dalle nazioni povere della terra*, IGP IV, 2, s. 622-627.

54. Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22 XI), NP IV, 2, s. 432-493; toż: *L'Esortazione Apostolica circa i compiti della famiglia cristiana Familiaris consortio*, IGP IV, 2, s. 948-1045.

55. *Bronić słusznym interesów robotników* (Przemówienie do uczestników kongresu włosko-niemieckiego zorganizowanego przez Radę Związkową Fundacji „Konrad-Adenauer”, 21 XI), NP IV, 2, s. 305-307; toż: *Tutelare i legittimi interessi dei lavoratori per il pieno conseguimento del bene comune*, IGP IV, 2, s. 692-695.

56. *Zasada wolności nauczania opiera się na godności osoby* (Przemówienie do uczestników Zjazdu Związku Włoskich Prawników Katolickich, 7 XII), NP IV, 2, s. 389-391; toż: *Il principio della libertà d'insegnamento si fonda sulla dignità della persona*, IGP IV, 2, s. 861-864.

57. *Pokój – dar Boga powierzony ludziom* (Orędzie na XV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1982 r., 21 XII), NP IV, 2, s. 519-527; toż: „*La pace, dono di Dio affidato agli uomini*”, IGP IV, 2, s. 1182-1197.

1982

58. *Dajcie świadectwo ewangelicznemu przestaniu i głoście godność człowieka* (Homilia podczas Mszy świętej w Papieskim Kolegium Pio Latino Americano, 10 I), NP V, 1, s. 35-38; toż: *Testimoniate il messaggio evangelico e predicate la dignità dell'uomo*, IGP V, 1, s. 74-78.

59. *Kościół wobec największych problemów współczesnego świata* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 16 I), NP V, 1, s. 51-61; toż: *La pace, i diritti dell'uomo e dei popoli, la vita umana, il lavoro, la famiglia, al centro della sollecitudine della Santa Sede*, IGP V, 1, s. 108-128.

60. *Bez poszanowania praw człowieka nie jest możliwa normalizacja życia w społeczeństwie* (Przemówienie do przywódców Federacji Związków Zawodowych, 9 II), NP V, 1, s. 162-165; toż: *Senza il rispetto dei diritti dell'uomo è impossibile la normalizzazione del vivere in società*, IGP V, 1, s. 331-335.

61. *Sprawiedliwość i pokój dla wszystkich narodów* (Przemówienie do prezydenta Beninu, 17 II), NP V, 1, s. 228-229; toż: *Giustizia e pace per tutti i popoli*, IGP V, 1, s. 535-539.

62. *Spółeczeństwo zbudowane na prawdziwej sprawiedliwości* (Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu Światowej Unii Demokracji Chrześcijańskiej, 19 II), NP V, 1, s. 266-269; toż: *Una società fondata sulla vera giustizia la migliore risposta al terrorismo*, IGP V, 1, s. 653-659.

63. *Człowiek – miarą sprawiedliwości społecznej* (Przemówienie do robotników „Solvayu” w Rosignano (Włochy), 19 III), NP V, 1, s. 401-408; toż: *La dignità del lavoro fa parte della dignità dell'uomo*, IGP V, 1, s. 911-922.

64. *Niech robotnicy uświadomią sobie na nowo swoją osobistą godność* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”, 1 V), NP V, 1, s. 620-621; toż: *I lavoratori prendano nuova coscienza della loro personale dignità*, IGP V, 2, s. 1377-1380.

65. *Kościół popiera troskę robotników o sprawiedliwość społeczną* (Przemówienie do grupy belgijskich związkowców, 6 V), NP V, 1, s. 641-642; toż: *La Chiesa non può che incoraggiare l'impegno dei lavoratori per la giustizia sociale*, IGP V, 2, s. 1423-1424.

66. *Swoje siły skierujcie do tworzenia sprawiedliwszego ładu międzynarodowego* (Przemówienie do grupy młodych dyplomatów, 10 V), NP V, 1, s. 666-667; toż: *Offrite le vostre forze per la creazione di un ordine internazionale più equo*, IGP V, 2, s. 1470-1472.

67. *Pokój jest obowiązkiem, pokój jest możliwy* (Homilia podczas Mszy świętej w intencji sprawiedliwego i pokojowego zakończenia konfliktu argentyńsko-brytyjskiego, 22 V), NP V, 1, 776-778; toż: *La pace: dono di Cristo impegno per i cristiani*, IGP V, 2, s. 1796-1800.

68. *Cierpliwie budować pokój w szacunku i w zaufaniu* (Homilia podczas Mszy świętej, Coventry (Wielka Brytania), 30 V), NP V, 1, s. 847-849; toż: *Costruire pazientemente la pace nel rispetto e nella fiducia*, IGP V, 2, s. 1975-1983.

69. *Wkład Ameryki do sprawy światowego pokoju* (Przemówienie do prezydenta Ronalda Reagana, 7 VI), NP V, 2, s. 28-30; toż: *Il contributo dell'America alla causa della pace mondiale*, IGP V, 2, s. 2121-2129.

70. *Rozbrojenie* (Orędzie do uczestników II Sesji Specjalnej Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 7 VI), NP V, 2, s. 31-38; toż: *Il negoziato rimane l'unica soluzione realistica di fronte alla continua minaccia della guerra*, IGP V, 2, s. 2131-2143.

71. *Godność narodu niechaj zawsze opiera się na godności każdego człowieka – przybranego Syna Boga* (Homilia podczas Mszy świętej za naród argentyński w Buenos Aires, 12 VI), NP V, 2, s. 67-71; toż: *La dignità della nazione si basi sempre sulla dignità di ogni uomo, figlio dell'adozione divina*, IGP V, 2, s. 2222-2232.

72. *Przemówienie na 68. sesji Międzynarodowej Organizacji Pracy* (15 VI), NP V, 2, s. 76-86; toż: *Solo una nuova solidarietà fondata sul vero significato del lavoro umano può costruire una società più giusta e aperta all'autentico progresso*, IGP V, 2, s. 2250-2282.

73. *Oby słowa „sprawiedliwość” i „miłosierdzie” nie były rzucone na wiatr* (Homilia podczas Mszy świętej w Pałacu Wystaw, Genewa, 15 VI), NP V, 2, s. 99-102; toż: *Non c'è religione autentica senza ricerca di giustizia*, IGP V, 2, s. 2323-2333.

74. *Rozwój kulturalny na rzecz bardziej sprawiedliwego i braterskiego świata* (Orędzie do generalnego dyrektora UNESCO, 24 VII), NP V, 2, s. 215-216; toż: *Il progresso della cultura per un mondo più giusto e fraterno*, IGP V, 3, s. 109-112.

75. *Ziemia tutejsza nigdy nie zrezygnowała z wolności* (Homilia podczas Mszy świętej w San Marino, 29 VIII), NP V, 2, s. 310-313; toż: *Da San Marino un forte messaggio sul perenne valore della „libertà cristiana”*, IGP V, 3, s. 319-324.

76. *W służbie prawdy i wolności* (Przemówienie w uniwersytecie w Padwie, 12 IX), NP V, 2, s. 354-357; toż: *Ricerca della verità e formazione dei giovani per la vera libertà dell'uomo*, IGP V, 3, s. 412-417.

77. *Jedynie miłość i sprawiedliwość mogą budować pokój* (Przemówienie do młodych, Appiani, 12 IX), NP V, 2, s. 366-368; toż: *Solo l'amore e la giustizia possono costruire la pace*, IGP V, 3, s. 434-438.

78. *Wielkie problemy współczesnego świata* (Przemówienie do uczestników 69. Konferencji Unii Międzyparlamentarnej, 18 IX), NP V, 2, s. 389-393; toż: *L'arresto della corsa agli armamenti esigenza primaria dell'umanità*, IGP V, 3, s. 481-488.

79. *Wiara chrześcijańska i sprawiedliwość społeczna jako światła na drodze człowieka* (Przemówienie do władz cywilnych, Brescia, 26 IX), NP V, 2, s. 441-442; toż: *Fede cristiana e giustizia sociale: luci sul cammino dell'uomo*, IGP V, 3, s. 576-578.

80. *Ukształtujcie porządek ekonomiczny tak, aby służył człowiekowi* (Przemówienie podczas spotkania z robotnikami i przedsiębiorcami Barcelony, 7 XI), NP V, 2, s. 740-745; toż: *Rivedere l'ordine economico per porlo al servizio dell'uomo*, IGP V, 3, s. 1197-1205.

81. *Dialog na rzecz pokoju – wezwaniem dla naszych czasów* (Orędzie na XVI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1983 r., 8 XII), NP V, 2, s. 904-912; toż: *Il dialogo per la pace una sfida per il nostro tempo*, IGP V, 3, s. 1542-1554.

1983

82. *Świat pracy potrzebuje dziś świadectwa chrześcijańskiego* (Przemówienie podczas audiencji dla młodzieży, 4 I), ORpol. 4(1983) nr 3, s. 18; toż: *Il mondo del lavoro oggi ha bisogno di testimonianze cristiane*, IGP VI, 1, s. 37-40.

83. *Ponadnarodowa ochrona praw człowieka* (Przemówienie do członków Ogólnopowiatowego Trybunału Praw Człowieka, San José, 3 III), ORpol. 4(1983) nr 3, s. 25; toż: *Collaborare al rispetto della dignità e dei diritti dell'uomo*, IGP VI, 1, s. 556-557.

84. *Pokój w prawdzie i sprawiedliwości* (Homilia podczas Mszy świętej, San Salvador, 6 III), ORpol. 4(1983) nr 4, s. 14-15; toż: *Pace a questa terra martoriata, riconciliazione tra i fratelli*, IGP VI, 1, s. 600-605.

85. *Karta Praw Rodziny* przedłożona przez Stolicę Apostolską wszystkim ludziom, instytucjom i władzom zainteresowanym misją rodziny w świecie współczesnym (22 X), ORpol. 4(1983) nr 10, s. 6-7.

86. *Odpowiedzialność Europy za pokój i sprawiedliwość w świecie* (Przemówienie do katolickich parlamentarzystów europejskich, 10 XI), ORpol. 4(1983) nr 12, s. 8-9; toż: *Responsabilità dell'Europa nella ricerca della pace e della giustizia nel mondo*, IGP VI, 2, s. 1026-1032.

1984

87. *Nie ma dnia do stracenia. Narody i bloki muszą podjąć prawdziwy dialog* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 14 I), ORpol. 5(1984) nr 1-2, s. 16-17; toż: *Riproposti il dialogo e il negoziato come uniche strade per giungere a una pace vera*, IGP VII, 1, s. 69-86.

88. *Uroczysty apel do społeczności międzynarodowej* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Bangkok, 11 V), ORpol. 5(1984) nr 6, s. 24-25; toż: *Solo una genuina riconciliazione può risolvere alla radice il dramma dei rifugiati*, IGP VII, 1, s. 1375-1381.

89. *Każda polityka demograficzna musi szanować osobę ludzką* (Przemówienie do Sekretarza Generalnego Międzynarodowej Konferencji na Temat Zaludnienia, 7 VI), ORpol. 5(1984) nr 8, s. 7; toż: *Ogni politica demografica deve rispettare l'uomo*, IGP VII, 1, s. 1625-1636.

90. *Zadania dyplomatów we współczesnym świecie* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Fryburg, 13 VI), ORpol. 5(1984) nr 7, s. 20; toż: *La Svizzera, per contrasto, fa comprendere i maggiori problemi mondiali ai diplomatici*, IGP VII, 1, s. 1731-1735.

91. *Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój* (Homilia podczas Mszy świętej o sprawiedliwość i pokój, 20 IX), ORpol. 5(1984) nr 9, s. 28-29; toż: *Non bisogna permettere che la coscienza morale dell'umanità si arrenda alla violenza*, IGP VII, 2, s. 644-651.

92. *Kościół chce być nadal obecny we wszystkim, co dotyczy człowieka ubogiego* (Homilia podczas Mszy świętej, Santo Domingo, 11 X), ORpol. 5(1984) nr 11-12, s. 19-20; toż: *Verso il prossimo mezzo millennio, vivendo l'opzione preferenziale per i poveri nella fedeltà al Vangelo*, IGP VII, 2, s. 876-884.

93. *Solidarność z tymi, którzy cierpią z powodu niesprawiedliwości* (Przemówienie podczas audiencji na sesji plenarnej Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax”, 30 XI), ORpol. 5(1984) nr 11-12, s. 25; toż: *La Chiesa non deve essere nè apparire complice di situazioni di ingiustizia*, IGP VII, 2, s. 1333-1339.

1985

94. *Praca jest dla człowieka, nie człowiek dla pracy* (Homilia podczas Mszy świętej dla świata pracy, Ciudad Guayana (Wenezuela), 29 I), ORpol. 6(1985) nr 1, s. 25-26; toż: „*Dio ha dato il mondo all'uomo come compito del suo lavoro*”, IGP VIII, 1, s. 235-242.

95. *Drogi sprawiedliwości, wolności i braterstwa świata pracy* (Przemówienie do świata pracy, Quito (Ekwador), 30 I), ORpol. 6(1985) nr 2, s. 15; toż: „*Non accettate mai sistemi di violenza che contraddicono la vostra fede cattolica*”, IGP VIII, 1, s. 287-293.

96. *Pokój rodzi się ze sprawiedliwości* (Przemówienie do wiernych, Ayacucho (Peru), 3 II), ORpol. 6(1985) nr 3, s. 21-22; toż: „*Vi supplico in nome di Dio: convertitevi alla causa della pace*”, IGP VIII, 1, s. 381-389.

97. *Liczy się człowiek* (Przemówienie do przedstawicieli organizacji katolickich, Utrecht, 12 V), ORpol. 6(1985) nr nadzwycz. I, s. 6; toż: *Le strade della cooperazione missionaria sono anche quelle che portano alla pace*, IGP VIII, 1, s. 1279-1284.

98. *O wspólne dobro społeczności międzynarodowej* (Przemówienie w siedzibie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Haga, 13 V), ORpol. 6(1985) nr nadzwycz. I, s. 11-12; toż: *Perseguire il bene comune sulla base della giustizia secondo le norme di un sistema giuridico mondiale*, IGP VIII, 1, s. 1313-1321.

99. *Współodpowiedzialność, solidarność, pokój* (Przemówienie w ośrodku ONZ, Nairobi, 18 VIII), ORpol. 6(1985) nr nadzwycz. II, s. 12-13; toż: *I programmi ambientali per assicurare cibo e alloggio modi concreti di promuovere la pace*, IGP VIII, 2, s. 477-487.

1986

100. *Pokój nie jest możliwy bez międzynarodowej solidarności i sprawiedliwości* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 11 I), ORpol. 7(1986) nr 1, s. 5-7; toż: *All'internazionalismo dell'odio e della violenza opporre l'internazionalismo della volontà di pace*, IGP IX, 1, s. 60-90.

101. *Godność i wartość pracy ludzkiej* (Homilia podczas Mszy świętej, Ranczi (Indie), 3 II), ORpol. 7(1986) nr 1, s. 22; toż: *La disoccupazione minaccia la dignità di ogni uomo*, IGP IX, 1, s. 285-291.

102. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu*, 22 III), ORpol. 7(1986) nr 2, s. 13-20.

103. *Pokój rodzi się z przebaczenia i pojednania* (Homilia podczas Mszy świętej, Bogota, 2 VII), ORpol. 7(1986) nr 7, s. 6-7; toż: *Senza tregua per cammini di pace*, IGP IX, 2, s. 37-45.

104. *To, co uczyniliśmy dzisiaj, ma dla świata znaczenie życiowe* (Przemówienie na zakończenie Światowego Dnia Modlitwy o Pokój, 27 X), ORpol. 7(1986) nr 10, s. 16-18; toż: *Operatori di pace nel pensiero e nell'azione, con la mente e con il cuore rivolti all'unità dell'intera famiglia umana*, IGP IX, 2, s. 1259-1271.

105. *Tam, gdzie nie ma sprawiedliwości, nie może być pokoju* (Homilia podczas Mszy świętej, Singapur, 20 XI), ORpol. 8(1987) nr 1, s. 20-21; toż: *La pace mondiale è possibile soltanto con un ordine internazionale giusto*, IGP IX, 2, s. 1501-1508.

106. *Praca dla człowieka, nie człowiek dla pracy* (Przemówienie do robotników, Sydney, 26 XI), ORpol. 8(1987) nr 2, s. 20-21; toż: *Il lavoratore è sempre più importante del profitto e delle macchine*, IGP IX, 2, s. 1642-1647.

107. *Praca jest dobrem człowieka* (Przemówienie w ośrodku „Willson Training Centre”, Hobart (Australia), 27 XI), ORpol. 8(1987) nr 2, s. 26; toż: *L'essere disoccupato indice sulla dignità della persona*, IGP IX, 2, s. 1685-1691.

108. *Odpowiedzialność nosi imię solidarności* (Przemówienie do Polaków i przedstawicieli innych narodów, Melbourne, 28 XI), ORpol. 8(1987) nr 3, s. 26-27; toż: *Nella memoria di quanti soffrirono per la libertà e per il volto cristiano della propria Nazione progettate il futuro nello Spirito di Cristo*, IGP IX, 2, s. 1737-1744.

109. *Rozwój i solidarność: dwie drogi wiodące do pokoju* (Orędzie na XX Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1987 r., 8 XII), ORpol. 7(1986) nr 11-12, s. 3-5; toż: *Sviluppo e solidarietà: due chiavi per la pace*, IGP IX, 2, s. 1885-1899.

1987

110. *Pokój przekracza ludzkie siły* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 10 I), ORpol. 8(1987) nr 1, s. 7-8; toż: *L'incontro di Assisi testimonia che la pace è di ordine etico e richiede obbedienza alla coscienza e rispetto dei diritti dell'uomo*, IGP X, 1, s. 69-81.

111. *Kultura solidarności* (Przemówienie do intelektualistów, Santiago, 3 IV), ORpol. 8(1987) nr 4, s. 22; toż: *È compito dell'intellettuale oggi promuovere la cultura della solidarietà*, IGP X, 1, s. 998-1006.

112. *Kultura pracy musi być kulturą sprawiedliwości* (Homilia podczas Mszy świętej dla świata pracy, Concepción (Chile), 5 IV), ORpol. 8(1987) nr 6, s. 15-16;

toż: „*Amici miei lavoratori, il Papa fa sue le aspirazioni di giustizia che portate nel cuore*”, IGP X, 1, s. 1055-1065.

113. *Wielka sprawa solidarności* (Przemówienie do świata pracy, Buenos Aires, 10 IV), ORpol. 8(1987) nr 6, s. 24; toż: *Impiegate la forza associativa per dire „basta!” a tutto ciò che viola la dignità dei lavoratori*, IGP X, 1, s. 1216-1223.

114. *Życie społeczeństwa nie może się rozwijać kosztem osoby ludzkiej* (Przemówienie do wspólnoty polskiej, Buenos Aires, 10 IV), ORpol. 8(1987) nr 6, s. 25; toż: *Dieci secoli di cultura umanistica e cristiana costituiscono la ricchezza alla quale attingere*, IGP X, 1, s. 1224-1230.

115. *Ludzkie życie nadal jest zagrożone: eutanazja, zabijanie nie narodzonych* (Przemówienie do mieszkańców miasta, Münster, 1 V), ORpol. 8(1987) nr 7, s. 24; toż: *Il diritto alla vita è il più fondamentale e il più sacro di tutti i diritti umane*, IGP X, 2, s. 1499-1506.

116. *Struktury, odpowiedzialność osobista, solidarność* (Przemówienie do świata pracy, Bottrop (RFN), 2 V), ORpol. 8(1987) nr 7, s. 27-28; toż: *La domenica va salvaguardata per il bene dei lavoratori, delle famiglie e del livello culturale di tutto il popolo*, IGP X, 2, s. 1528-1536.

117. *Jeżeli służysz Prawdzie, służysz Wolności, wyzwalani człowieka i Narodu* (Przemówienie do środowiska KUL, Lublin, 9 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 13-14; toż: *Università! Alma Mater! Se servi la verità, servi la libertà, la liberazione dell'uomo e della nazione. Servi la vita!*, IGP X, 2, s. 2064-2072.

118. *Ku wolności wyswobodził nas Chrystus* (Przemówienie do mieszkańców Krakowa, 10 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 21-22; toż: „*Guardo Cracovia, la mia Cracovia, la città della mia vita, la città della nostra storia*”, IGP X, 2, s. 2098-2104.

119. *Świat nie zapomni, że słowo „solidarność” zostało wypowiedziane tu w nowy sposób* (Przemówienie do ludzi morza, Gdynia, 11 VI), ORpol. 8(1987) nr 5, s. 29-31; toż: *La parola „solidarietà” stata pronunciata qui sul Baltico in un modo nuovo: il mondo non potrà dimenticarlo*, IGP X, 2, s. 2140-2149.

120. *Nie może być program walki ponad programem solidarności* (Homilia podczas Mszy świętej dla świata pracy, Gdańsk, 12 VI), ORpol. 8(1987) nr 5 bis, s. 5-7; toż: *In questa città è stato intrapreso uno sforzo enorme per restituire al lavoro piena dimensione personale e sociale*, IGP X, 2, s. 2166-2174.

121. *Wolność, prawda, służba ludzkości* (Przemówienie do prezydenta Ronalda Reagana, Miami, 10 IX), ORpol. 8(1987) nr 9-10, s. 24; toż: *Contribuire alla promo-*

zione della verità nella carità per consolidare la libertà ed edificare la pace, IGP X, 3, s. 374-378.

122. *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia* (Orędzie na XXI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1988, 8 XII), ORpol. 9(1988) nr 1, s. 1, 3-4; toż: *La libertà religiosa condizione per la pacifica convivenza*, IGP X, 3, s. 1331-1341.

123. Encyklika *Sollicitudo rei socialis* (30 XII), ORpol. 9(1988) nr 1, s. 7-15; toż: Lettera enciclica nel XX anniversario della „Populorum progressio” „*Sollicitudo rei socialis*”, IGP X, 3, s. 1547-1612.

1988

124. *Od czego zależy prawdziwy i trwały pokój?* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 9 I), ORpol. 9(1988) nr 2, s. 16-17; toż: *Disarmo, giustizia, sviluppo e diritti dei popoli: condizioni per la pace*, IGP XI, 1, s. 55-67.

125. *Moralne kryterium solidarności* (Przemówienie do świata pracy, Weronia, 17 IV), ORpol. 9(1988) nr 5, s. 12-13; toż: *La solidarietà accolta come norma morale nella produzione trasforma le opere umane in strumenti di servizio ai fratelli*, IGP XI, 1, s. 936-942.

126. *Nadzieja i solidarność* (Przemówienie do rolników i górników, Oruro (Boliwia), 11 V), ORpol. 9(1988) nr 5, s. 24-25; toż: „*Vi porto un messaggio di speranza, che non è passività*”, IGP XI, 2, s. 1285-1292.

127. *Droga solidarności* (Przemówienie do intelektualistów i przedstawicieli klasy rządzącej, Santa Cruz (Boliwia), 12 V), ORpol. 9(1988) nr 6, s. 9-10; toż: „*Vostro obiettivo sia il servire l'uomo boliviano nelle sue attuali pressanti necessità concrete*”, IGP XI, 2, s. 1339-1348.

128. *O solidarność całego rodzaju ludzkiego* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Harare (Zimbabwe), 11 IX), ORpol. 9(1988) nr 9, s. 10-11; toż: *Per un giusto equilibrio nell'ordine internazionale occorre risolvere i drammi della fame e dei rifugiati*, IGP XI, 3, s. 698-702.

129. *Apeluję o międzynarodową solidarność z Mozambikiem* (Homilia podczas Mszy świętej, Maputo (Mozambik), 18 IX), ORpol. 9(1988) nr 10-11, s. 25-26; toż: *Il Mozambico ha bisogno della solidarietà del mondo. Essa comincia dalla pace ideologica, militare ed economica*, IGP XI, 3, s. 848-858.

130. *Przyszłość człowieka w Afryce w dużej mierze zależy od woli człowieka* (Przemówienie pożegnalne, Maputo, 19 IX), ORpol. 9(1988) nr 10-11, s. 30; toż: *Qui,*

nell'Africa Meridionale, il futuro dell'uomo dipende in gran parte dalla volontà degli uomini, IGP XI, 3, s. 904-909.

131. *Jeżeli Europa chce pozostać sobie wierna* (Przemówienie do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Strasburg, 8 X), ORpol. 9(1988) nr 10-11, s. 5-6; toż: *Se l'Europa vuole essere fedele a se stessa deve trovare nelle sue radici uno spirito comune*, IGP XI, 3, s. 1070-1079.

132. Papińska Komisja „Iustitia et Pax”, *Kościół wobec rasizmu. W trosce o pogłębienie braterstwa między ludźmi* (3 XI), ORpol. 10(1989) nr 1-2, s. 5-9.

133. *Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju* (Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju, 1 stycznia 1989 r., 8 XII), ORpol. 9(1988) nr 12, s. 1, 32; toż: *Per costruire la pace rispettare le minoranze*, IGP XI, 4, s. 1788-1797.

1989

134. *Życzymy, aby był to rok pokoju, sprawiedliwości, solidarności* (Homilia podczas Mszy świętej, 1 I), ORpol. 10(1989) nr 1-2, s. 3; toż: *Auguriamo che si l'anno della pace, della giustizia, della solidarietà, della sollecitudine sociale per tutti*, IGP XII, 1, s. 6-11.

135. *Transcendentne podstawy godności i praw człowieka* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 9 I), ORpol. 10(1989) nr 1-2, s. 11-12; toż: *La dimensione trascendente è la fonte autentica della dignità e dei diritti inviolabili di ogni persona*, IGP XII, 1, s. 60-71.

136. *Komunia Kościoła w służbie solidarności całego narodu* (Przemówienie powitalne, Antananarivo (Madagaskar), 28 IV), ORpol. 10(1989) nr 4, s. 9-10; toż: *„La mia visita pastorale è un servizio reso alla Chiesa nel Madagascar”*, IGP XII, 1, s. 968-971.

137. *Zasada międzynarodowej solidarności* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Lusaca (Zambia), 3 V), ORpol. 10(1989) nr 4, s. 25; toż: *Il problema del debito internazionale e il flagello di milioni di rifugiati esigono una coraggiosa solidarietà*, IGP XII, 1, s. 1108-1113.

138. *Misja uniwersytetu wobec osoby ludzkiej* (Przemówienie do środowiska uniwersyteckiego, 9 VI), ORpol. 10(1989) nr 9, s. 26-27; toż: *La dignità umana può essere salvaguardata soltanto se la persona è considerata inviolabile dal concepimento fino alla morte naturale*, IGP XII, 1, s. 1608-1615.

139. *List apostolski [...] z okazji pięćdziesiątej rocznicy wybuchu II wojny światowej* (27 VIII), ORpol. 10(1989) nr 8, s. 3-5; toż: „*Tu m'as mis au trefonds*”, IGP XII, 2, s. 369-390.

1990

140. *Europa i świat na progu ostatniej dekady XX wieku* (Przemówienie rocznicowe do korpusu dyplomatycznego, 13 I), ORpol. 11(1990) nr 1, s. 5-6; toż: *Interi popoli hanno preso la parola: donne, giovani, uomini hanno vinto la paura*, IGP XIII, 1, s. 69-83.

141. *Solidarni w budowaniu wspólnej ojczyzny* (Przemówienie powitalne, Bissau (Gwinea Bissau), 27 I), ORpol. 11(1990) nr 1, s. 26-27; toż: *Verità, libertà, giustizia, amore, solidarietà e pace sono i pilastri di una società veramente degna dell'uomo*, IGP XIII, 1, s. 220-225.

142. *W imię sprawiedliwości wzywam: nie zapominajcie o ludziach głodujących* (Apel w sprawie Sahelu, Wagadugu, 29 I), ORpol. 11(1990) nr 2-3, s. 24-25; toż: *Il mondo deve sapere che l'Africa conosce una profonda povertà*, IGP XIII, 1, s. 302-308.

143. *Rozwój społeczeństwa zależy od poszanowania praw każdego człowieka* (Przemówienie podczas spotkania z mieszkańcami miasta, N'Djamena (Czad), 1 II), ORpol. 11(1990) nr 4, s. 27; toż: *Il progresso può essere raggiunto solo da una società in cui sono rispettati i diritti di tutte le persone*, IGP XIII, 1, s. 367-370.

144. *Trudna droga do międzynarodowej solidarności* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, N'Djamena (Czad), 1 II), ORpol. 11(1990) nr 4, s. 26-27; toż: *Il coraggio della lucidità di fronte agli attentati alla pace*, IGP XIII, 1, s. 361-366.

145. *Kiedy bieg historii przybliżył godzinę prawdy* (Homilia podczas Mszy świętej, Xico de Chalco (Meksyk), 7 V), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 5-6; toż: *Di fronte alla povertà di migliaia di fratelli non si può vivere e dormire tranquilli*, IGP XIII, 1, s. 1134-1142.

146. *Etyczny wymiar aktualnych kryzysów: potrzeba solidarności między narodami* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Meksyk, 8 V), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 10; toż: *La solidarietà tra i popoli si rivela come il punto di partenza imprescindibile per affrontare i grandi crocevia della storia*, IGP XIII, 1, s. 1167-1171.

147. *Wolność religijna jest owocem i gwarancją innych swobód obywatelskich* (Przemówienie do Konferencji Episkopatu Meksyku, 12 V), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 18-19; toż: *La Chiesa è chiamata ad illuminare secondo il Vangelo tutti i campi della vita dell'uomo e della società*, IGP XIII, 1, s. 1248-1257.

148. *Co się stanie z człowiekiem?* (Przemówienie do świata kultury, St. Julian's (Malta), 27 V), ORpol. 11(1990) nr 7-8, s. 20; toż: *La cultura europea è chiamata a rendere conto della fede cristiana che ha dato forma ai suoi popoli*, IGP XIII, 1, s. 1436-1441.

149. *Poszanowanie sumienia każdego człowieka warunkiem pokoju* (Orędzie na XXIV Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1991 r., 8 XII), ORpol. 11(1990) nr 12, s. 16-18; toż: „*Se vuoi la pace rispetta la coscienza di ogni uomo*”, IGP XIII, 2, s. 1558-1570.

1991

150. *Bramy nadziei* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 12 I), ORpol. 12(1991) nr 2-3, s. 11-15; toż: *La pace è ancora possibile, la guerra segnerebbe il declino di tutta l'umanità*, IGP XIV, 1, s. 78-93.

151. *Rodzina, praca, człowiek* (Homilia podczas Mszy świętej, Fabriano, 19 III), ORpol. 12(1991) nr 2-3, s. 42-43; toż: *Non siate schiavi del possesso egoista ma servitori della condivisione solidale*, IGP XIV, 1, s. 590-594.

152. Encyklika *Centesimus annus* [...] (1 V), ORpol. 12(1991) nr 4, s. 4-30; toż: *Lettera enciclica a 100 anni dalla „Rerum Novarum” Centesimus Annus*, IGP XIV, 1, s. 953-1083.

153. *Wolny rynek a potrzeba solidarności* (Przemówienie w stulecie „Rerum novarum”, 1 V), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 57-58; toż: „*Esiste qualcosa che è dovuto all'uomo perché è uomo*”, IGP XIV, 1, s. 1084-1095.

154. *Wspólnym dorobkiem tej ziemi był duch tolerancji i wolności religijnej* (Przemówienie w prokatedrze lubaczowskiej, Lubaczów, 2 VI), ORpol., 12(1991) nr spec., s. 25-26; toż: *In questa terra le diverse tradizioni religiose e culturali hanno prodotto spirito di tolleranza e libertà interiore*, IGP XIV, 1, s. 1431-1434.

155. „*Nie zabijaj*”: *przeciwko uzurpacji Bożej władzy nad życiem i śmiercią* (Homilia podczas Mszy świętej, Radom, 4 VI), ORpol. 12(1991) nr 5, s. 34-36; toż: *Alle vittime della crudeltà umana nel nostro secolo si aggiunge il grande cimitero dei non-nati e degli indifesi*, IGP XIV, 1, s. 1467-1472.

156. *Jaka wolność? Jaka Europa?* (Homilia podczas Mszy świętej, Włocławek, 7 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 6-8; toż: *Il cuore trafitto sulla croce è il frutto dell'eterno amore di Dio per l'uomo*, IGP XIV, 1, s. 1549-1555.

157. *Teraz naucz nas być wolnymi* (Uroczyste „Te Deum” z okazji 200-lecia Konstytucji 3 maja, Warszawa, 8 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 20-21; toż: *Ti ring-*

raziamo Dio, di essere polacchi. Ora insegnaci ad essere veramente liberi, IGP XIV, 1, s. 1586-1588.

158. *Pierwszym prawem człowieka jest prawo do życia* (Przemówienie do parlamentarzystów, Warszawa, 8 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 22; toż: *Incontro con un gruppo di parlamentari*, IGP XIV, 1, s. 1589-1591.

159. *Na samym wstępie powstawania sprawiedliwszego świata i nowej Europy* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Warszawa, 8 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 25-27; toż: *Dai profondi cambiamenti sociali rinasce la speranza di un'„Europa dello Spirito”*, IGP XIV, 1, s. 1600-1606.

160. *Narody Europy muszą odnaleźć wspólne wartości, które są podstawą pokoju* (Przemówienie do korpusu dyplomatycznego, Budapeszt, 17 VIII), ORpol. 12(1991) nr 9-10, s. 12-13; toż: *Tramontata l'epoca delle Potenze contrapposte si tratta ora di giungere ad una libertà internazionale fondata su un ordine etico*, IGP XIV, 2, s. 322-327.

161. *Rasizm we wszelkich postaciach jest grzechem przeciw Bogu i ludzkości* (Przemówienie do wspólnoty żydowskiej, Budapeszt, 18 VIII), ORpol. 12(1991) nr 9-10, s. 19-20; toż: *Occorre educare le coscienze a considerare antisemitismo e razzismo come peccati contro Dio e contro l'umanità*, IGP XIV, 2, s. 347-351.

162. *Spółeczna nauka Kościoła odpowiedzią na głód chleba i sprawiedliwości* (Przemówienie podczas spotkania z Episkopatem Bryzylji, 13 X), ORpol. 12(1991) nr 11, s. 7-10; toż: *Nella dottrina sociale l'autentica risposta evangelica alla fame di pane e di giustizia*, IGP XIV, 2, s. 826-833.

163. *Świętości sprzeciwia się wszelka niesprawiedliwość* (Homilia podczas Mszy świętej, So Luís (Brazylia), 14 X), ORpol. 12(1991) nr 11, s. 10-12; toż: *Riforma agraria e proprietà della terra: l'ingiustizia ceda il posto alla giustizia*, IGP XIV, 2, s. 841-847.

164. *Trzeba mądrze i skutecznie rozwiązać problemy pracy i mieszkania* (Liturgia Słowa, Maceió (Brazylia), 19 X), ORpol. 12(1991) nr 11, s. 30-32; toż: *Procurare lavoro e un tetto per tutti è espressione del nostro amore a Cristo attraverso i nostri fratelli*, IGP XIV, 2, s. 945-950.

165. *Nie wolno dzieci porzucać, wykorzystywać i skazywać na śmierć* (Przemówienie podczas spotkania z dziećmi, São Salvador (Brazylia), 20 X), ORpol. 12(1991) nr 11, s. 32-34; toż: *„Nel mondo non possono e non devono esserci bambini abbandonati, sfruttati, usati, assassinati!”*, IGP XIV, 2, s. 951-955.

166. *Walka z głodem i niedożywieniem jest wyzwaniem dla wszystkich* (Przemówienie do uczestników XXVI Zgromadzenia Generalnego FAO, 14 XI), ORpol. 13(1992) nr 2, s. 9-11; toż: *Siano destinate allo sviluppo e alla produzione di cibo le risorse risparmiate sulla costruzioni delle armi*, IGP XIV, 2, s. 1150-1154.

167. *Przyrost ludności i bogactwa naturalne ziemi* (Przemówienie do uczestników sympozjum Papieskiej Akademii Nauk, 22 XI), ORpol. 13(1992) nr 2, s. 13-15; toż: *Solo nel rispetto della dignità della persona l'umanità sarà in grado di affrontare la sfida demografica*, IGP XIV, 2, s. 1214-1219.

1992

168. *Narody mają prawo do wyboru własnego sposobu myślenia i życia* (Przemówienie podczas spotkania noworocznego z korpusem dyplomatycznym, 11 I), ORpol. 13(1992) nr 2, s. 21-25; toż: *Sicurezza, cooperazione e salvaguardia della dimensione dell'uomo*, IGP XV, 1, s. 61-75.

169. *Wspólnota międzynarodowa musi stawić czoło problemom ludzkości* (Przemówienie podczas spotkania z korpusem dyplomatycznym akredytowanym w Senegal, 21 II), ORpol. 13(1992) nr 5, s. 13-14; toż: *L'Africa ha ancora urgente bisogno di una solidarietà non fermata dalle frontiere*, IGP XV, 1, s. 371-376.

170. *Wszystkie programy opierajcie na najwyższym prawie miłości* (Przemówienie do świata pracy, Pordenone (Włochy), 1 V), ORpol. 13(1992) nr 6, s. 12-14; toż: *L'Europa senza frontiere reclama una nuova etica professionale fondata sulla collaborazione*, IGP XV, 1, s. 1256-1260.

171. *Podstawą prawa jest prawda o człowieku* (Przemówienie wygłoszone podczas audiencji dla Światowego Zrzeszenia Prawników z „Centrum Pokoju dla Świata przez Prawo”, 9 V), ORpol. 13(1992) nr 10, s. 16-17; toż: *La salvaguardia della verità morale e spirituale è necessaria per la difesa della dignità e della libertà di persone e di popoli*, IGP XV, 1, s. 1374-1376.

172. *Kościół broni praw człowieka – jednostek i narodów* (Przemówienie z okazji złożenia listów uwierzytelniających przez ambasadora Chorwacji przy Stolicy Apostolskiej, 3 VII), ORpol. 13(1992) nr 11, s. 16-17; toż: *L'organizzazione della nuova Europa esige la promozione della dimensione morale delle relazioni tra gli uomini*, IGP XV, 2, s. 19-25.

173. *Kościół otacza życie wielkim szacunkiem i wzywa do jego obrony* (Audiencja dla uczestników Kongresu Włoskiego Towarzystwa Ginekologii i Położnictwa, 5 XII), ORpol. 14(1993) nr 2, s. 43-44; toż: *Le pratiche della sterilizzazione diretta sono una grave offesa alla dignità umana*, IGP XV, 2, s. 823-826.

174. *Należy stworzyć warunki sprzyjające pełnemu rozwojowi każdego człowieka* (Przemówienie do uczestników Międzynarodowej Konferencji Organizacji do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO), 5 XII), ORpol. 14(1993) nr 3, s. 38-40; toż: *Lo scandalo provocato dal „paradosso dell’abbondanza” è l’ostacolo principale alla soluzione del dramma della fame dei popoli*, IGP XV, 2, s. 816-822.

175. *Jeśli pragniesz pokoju, wyjdź naprzeciw ubogim* (Orędzie na XXVI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1993 r., 8 XII), ORpol. 14(1993) nr 1, s. 4-7; toż: *Messaggio per la „Giornata Mondiale della Pace” 1993 „Se cerchi la pace, va’ incontro ai poveri”*, IGP XV, 2, s. 842-850.

1993

176. *Niech runą mury nienawiści, które dzielą narody* (Homilia podczas Mszy świętej dla uczestników Dnia Modlitw o Pokój, 10 I), ORpol. 14(1993) nr 3, s. 12-13; toż: *„Siamo venuti in pellegrinaggio ad invocare Dio: abbatti le barriere dell’odio... apri la strada alla pace”*, IGP XVI, 1, s. 47-51.

177. *Wojna i ubóstwo: dwie plagi nękające ludzkość* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 16 I), ORpol. 14(1993) nr 3, s. 40-44; toż: *La guerra d’aggressione è indegna dell’uomo*, IGP XVI, 1, s. 115-128.

178. *Poszanowanie praw wszystkich drogą do pokoju i bezpieczeństwa* (Przemówienie podczas spotkania z prezydentem Sudanu, Chartum, 10 II), ORpol. 14(1993) nr 4, s. 37-38; toż: *Le minoranze hanno il diritto di esistere: lo Stato è moralmente obbligato a garantirne il rispetto senza discriminazioni*, IGP XVI, 1, s. 403-407.

179. *Wolność religijna prawem każdego człowieka* (Homilia podczas Mszy świętej, Chartum, 10 II), ORpol. 14(1993) nr 4, s. 39-41; toż: *La mia voce vi raggiunga, fratelli del Sud: Cristo e la sua Chiesa non vi lasceranno mai soli*, IGP XVI, 1, s. 410-416.

180. *Wolność darem i zadaniem dla wszystkich* (Orędzie do narodu albańskiego, 25 IV), ORpol. 14(1993) nr 7, s. 8-10; toż: *Popolo di Albania, avanza con coraggio sul sentiero della libertà e della solidarietà*, IGP XVI, 1, s. 1016-1021.

181. *Człowiek w centrum społecznej nauki Kościoła* (Przemówienie podczas spotkania ze światem nauki i kultury, 9 IX), ORpol. 14(1993) nr 12, s. 36-38; toż: *Dall’incotro tra cultura e Vangelo un valido aiuto per realizzare una comunità nazionale aperta ai valori dello spirito*, IGP XVI, 2, s. 709-711.

1994

182. *Budujmy mosty między ludźmi i narodami* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 15 I), ORpol. 15(1994) nr 4, s. 15-20; toż: *È tempo dell'audacia della fraternità*, IGP XVII, 1, s. 112-125.

183. *Prawo do życia* (Przemówienie na zakończenie IX Międzynarodowej Konferencji zorganizowanej przez Papieską Radę do Spraw Duszpasterstwa Służby Zdrowia, 26 XI), ORpol. 16(1995) nr 3, s. 44-45; toż: *L'alternativa alla cultura della vita è la negazione della vita stessa e di ogni altro diritto dell'uomo*, IGP XVII, 2, s. 887-891.

184. *Kościół broni godności małżeństwa i rodziny* (Przemówienie do kardynałów i pracowników Kurii Rzymskiej, 22 XII), ORpol. 16(1995) nr 2, s. 9-12; toż: *1994: un anno per la famiglia, per i bambini, per la vita*, IGP XVII, 2, s. 1121-1129.

1995

185. *Praca ma służyć człowiekowi* (Homilia podczas Mszy świętej, Castelpetroso (Włochy), 19 III), 16(1995) nr 5, s. 11-13; toż: *Il lavoro deve contribuire allo sviluppo dell'uomo e non al soffocamento servile della sua dignità*, IGP XVIII, 1, s. 540-545.

186. *Niezbywalna godność kobiet i ich uczestnictwo w życiu społecznym* (Przesłanie do sekretarza generalnego IV Światowej Konferencji ONZ poświęconej kobiecie, 26 V), ORpol. 16(1995) nr 8-9, s. 16-18; toż: *Il riconoscimento dell'inalienabile dignità della donna è condizione per risolvere i problemi delle donne*, IGP XVIII, 1, s. 1571-1577.

187. *Nie wolno łamać ani ignorować praw migranta* (Orędzie na Światowy Dzień Migranta 1996 r., (25 VII), ORpol. 17(1996) nr 6, s. 8-10; toż: „*Nella Chiesa nessuno è straniero e la Chiesa non è straniera a nessun uomo e in nessun luogo*”, IGP XVIII, 2, s. 130-134.

188. *Zbawienie, sprawiedliwość, pokój* (Homilia podczas Mszy świętej, Johannesburg (RPA), 17 IX), ORpol. 16(1995) nr 11-12, s. 22-24; toż: *Solidarietà: unico cammino possibile per superare il completo fallimento morale dei preconcetti razziali e delle rivalità etniche*, IGP XVIII, 2, s. 577-583.

189. *Od praw człowieka do praw narodów* (Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 5 X), ORpol. 16(1995) nr 11-12, s. 4-9; toż: „*Sono di fronte a voi come testimone della dignità dell'uomo*”, IGP XVIII, 2, s. 730-744.

190. *Osoba ludzka w centrum wszelkiego działania* (Przemówienie do pracowników ONZ, 5 X), ORpol. 16(1995) nr 11-12, s. 11; toż: *La vostra opera è un segno che il nuovo millennio vedrà una nuova fioritura di autentica umanità*, IGP XVIII, 2, s. 745-747.

191. *Brońcie życia zawsze i wszędzie* (Homilia podczas Mszy świętej, Nowy Jork, 7 X), ORpol. 17(1996) nr 1, s. 18-19; toż: *Giovani d'America: battetevi per la vita!*, IGP XVIII, 2, s. 767-774.

192. *Zapewnijmy dzieciom przyszłość w pokoju!* (Orędzie na XXIX Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1996 r., 8 XII), ORpol. 17(1996) nr 1, s. 4-7; toż: *„Diamo ai bambini un futuro di pace!”*, IGP XVIII, 2, s. 1331-1339.

1996

193. *Na straży życia ludzkiego* (Przemówienie do uczestników międzynarodowego kongresu poświęconego bioetyce, 17 II), ORpol. 17(1996) nr 6, s. 27-28; toż: *La bioetica costituisce il terreno privilegiato di un sincero e proficuo dialogo tra Chiesa e scienza*, IGP XIX, 1, s. 344-348.

194. *Człowiek ma prawo do pracy* (Przemówienie do uczestników drugiej sesji plenarnej Papieskiej Akademii Nauk Społecznych, 22 III), ORpol. 17(1996) nr 6, s. 30-32; toż: *Sino a quando un essere umano sarà sfigurato dalla povertà, sarà l'intera società, in una certa maniera, a restarne ferita*, IGP XIX, 1, s. 591-595.

195. *Ochroniać ład publiczny i prawa człowieka* (Przemówienie do komendantów policji krajów należących do Unii Europejskiej, 2 IV), ORpol. 17(1996) nr 6, s. 33-34; toż: *Difendendo l'ordine pubblico e i diritti dell'uomo si salvaguardano i fondamenti dell'armonia sociale*, IGP XIX, 1, s. 904-905.

196. *Obrona życia zadaniem każdego człowieka* (Przemówienie podczas audiencji dla Radia Maryja, 18 IV), ORpol. 17(1996) nr 6, s. 44-45; toż: *Un fermo sì alla vita: Ad ogni vita e in modo particolare al nascituro nel grembo materno*, IGP XIX, 1, s. 1029-1032.

197. *Praca integralną częścią powołania i misji człowieka* (Przemówienie do przedstawicieli świata pracy, 5 V), ORpol. 17(1996) nr 7-8, s. 20-22; toż: *Favorire il perseguimento di concrete prospettive di solidarietà nei confronti di quanti giungono da voi alla ricerca di un lavoro*, IGP XIX, 1, s. 1149-1155.

198. *Nienaruszalne prawa istoty ludzkiej* (Przemówienie do uczestników międzynarodowego sympozjum nt. „«Evangelium vitae» a prawo”, 24 V), ORpol.

17(1996) nr 9, s. 42-44; toż: *Sia fermata la produzione di embrioni umani*, IGP XIX, 1, s. 1345-1352.

199. *Wielką wartością jest życie i godność osoby ludzkiej* (Przemówienie podczas uroczystości wręczenia Ojcu Świętemu „Księgi Zgonów z Auschwitz”, 10 VI), ORpol. 17(1996) nr 7-8, s. 56; toż: „*Ricevo questi libri come Papa, a nome della Chiesa*”, IGP XIX, 1, s. 1493-1495.

200. *Prawo wszystkich ludzi do godziwego mieszkania* (Rozważania przed modlitwą „Anioł Pański”, 16 VI), ORpol. 17(1996) nr 10, s. 14-15; toż: *Per tutti casa, famiglia, lavoro: tre punti fermi di una grande strategia*, IGP XIX, 1, s. 1524-1527.

201. *Żydzi i chrześcijanie muszą bronić godności wszystkich ludzi* (Przemówienie podczas spotkania z Centralną Radą Żydów, 23 VI), ORpol. 17(1996) nr 9, s. 27-28; toż: *L'esperienza del terrore nazionalsocialista ha dimostrato che senza il rispetto di Dio si perde anche il rispetto dell'uomo*, IGP XIX, 1, s. 1603-1607.

202. *Człowiek jest powołany do wolności* (Przemówienie podczas pożegnania przed Bramą Brandenburską, 23 VI), ORpol. 17(1996) nr 9, s. 29-31; toż: *L'uomo è chiamato alla libertà. Annuncio a tutti voi che mi ascoltate: la pienezza e la compiutezza di questa libertà ha un nome: Gesù Cristo*, IGP XIX, 1, s. 1610-1616.

203. *O sprawiedliwy podział dóbr ziemi* (Przemówienie do uczestników światowego spotkania na szczycie Organizacji do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (FAO), 13 XI), ORpol. 18(1997) nr 1, s. 37-38.

1997

204. *W służbie pokoju, sprawiedliwości i solidarności* (Przemówienie noworoczne do korpusu dyplomatycznego, 13 I), ORpol. 18(1997) nr 3, s. 20-22.

205. *Nienaruszalne prawo do życia nie narodzonych* (Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Akademii „Pro Vita”, 11 II), ORpol. 18(1997) nr 4-5, s. 35-36.

206. *O godności pracy człowieka* (Audiencja generalna, 19 III), ORpol. 18(1997) nr 6, s. 42-43.

207. *Eucharystia szkołą wolności i solidarności międzyludzkiej* (Homilia podczas Mszy świętej na zakończenie 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego, Wrocław, 1 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 13-16.

208. *Życie społeczne i praca w świetle wiary* (Homilia podczas Mszy świętej, Legnica, 2 VI), ORpol. 18(1997) nr 7, s. 20-22.

209. *Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju dla wszystkich* (Orędzie na XXXI Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1998 r., 8 XII), ORpol. 19(1998) nr 1, s. 4-8.

1998

210. *Kościół broni wolności każdego człowieka* (Homilia podczas Mszy świętej, Santiago de Cuba (Kuba), 24 I), ORpol. 19(1998) nr 3, s. 20-22.

211. *Ewangelia jest drogą pokoju, sprawiedliwości i wolności* (Homilia podczas Mszy świętej, Hawana, 25 I), ORpol. 19(1998) nr 3, s. 22-24.

212. *Wolność religijna niezbywalnym prawem Kościoła* (Przesłanie do biskupów kubańskich, 25 I), ORpol. 19(1998) nr 3, s. 25-27.

213. *Kobieta ma prawo do ochrony zdrowia* (Przemówienie do uczestników międzynarodowej konferencji na temat zdrowia kobiet, 20 II), ORpol. 19(1998) nr 5-6, s. 45-46.

214. *Poszanowanie praw człowieka drogą do rozwoju i postępu* (Przemówienie powitalne, Abudża (Nigeria), 21 III), ORpol. 19(1998) nr 5-6, s. 10-11.

215. *Godność i znaczenie rodziny* (Homilia podczas Mszy świętej, Abudża, 23 III), ORpol. 19(1998) nr 5-6, s. 15-17.

216. *Przypatrz się, człowieku, jaka jest twa godność* (Rozważanie podczas Liturgii Słowa, 11 IV), ORpol. 19(1998) nr 5-6, s. 31.

217. *Poszanowanie praw człowieka częścią integralną każdej kultury* (Przemówienie do uczestników I Światowego Kongresu Duszpasterstwa Praw Człowieka, 4 VII), ORpol. 19(1998) nr 12, s. 28-29.

218. *Przesłanie [...] z okazji 50. rocznicy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (30 XI), ORpol. 20(1999) nr 3, s. 11-12.

219. *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju* (Orędzie na XXXII Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1999 r., 8 XII), ORpol. 20(1999) nr 1, s. 4-8.

1999

220. *Uszanować prawa człowieka* (Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”, 3 I), ORpol. 20(1999) nr 2, s. 40.